Direttur: Mons. Dun KARM PSAILA

Hlas 1/6 fis-sena. Ktieb wieħed -/6

Kull xorta ta' kitba, ħlas, jew ħwejjeġ oħra li għandhom x'jaqsmu mal-MALTI, jinbagħtu lil F. S. Caruana, "Empire Press" — Valletta.

IL-MALTI

QARI LI TOĦROĠ *IL-GĦAQDA TAL-KITTIEBA TAL-MALTI*

L-EWWEL KTIEB TA' L-1935

MISTĦIJA ŻEJDA U MISTĦIJA NIEQSA

Santu Wistin bans kien jaf il-Pûniku (il-lsien kartaġiniż) li flimkien, mal-Latin kien il-lsien ta' tfulitu; u kliem puniku jinsab 'l hawn u 'l hinn imxerred fil-kitba tiegħu. U darba li xi ħadd qabad jiddieħek b'xi kliem u xi għajdut tal-pajżani tiegħu, hu qam fuq qaddu jiddefendi l-lsien ta' missirijietu, u qal illi "wieħed affrikan li jitkellem ma' affrikani *ma għandux jistħi mil-lsien tiegħu*, bħalma m'għandux jistħi mill-art li fiha twieled."

Hekk kiteb Giovanni Papini (1); u Papini jfaħħru, lil Santu Wistin, talli mwieled affrikan baqa' f'qalbu u f'fehmtu affrikan, ukoll meta tgħallem ilsna oħra, għandu mnejn aktar sbieħ u aktar għonja minn tiegħu.

"Min jitkellem u jaqla' fuq ilsien li hu ma jifhemx dan jidher li ma għandux mistħija".

Hekk kiteb Ugo Foscolo; (2) u għan-nies ta' din il-qatgħa kellu kliem aħrax bil-bosta.

---

(1) G. Papini—*Sant'Agostino*. Ediz. riveduta e corretta. Vallecchi, Firenze, 1930, pag. 13-14.

(2) Foscolo—*Lettera al Cavalier Bettinelli*, Brescia 15 luglio, 1807.

TVI-wieħed - *' lieħor donnu kliem mik

?ħ .' V irħerf ta għaqal ta fehma qawwija

ITitir»»' <*ab mixgħula b,imħabba tal W*;

^Għandna fos.na nies illi jidd.eħ^u bil-lsien ta'mis. siri.Xm, u Aokmajfittxu 1,j.tgħallmuh ,ż,duh,jo, 2 u iaeħtuh xejra ħahfa u tuq ruħha, JagħmllJ kemm jistgħu biex iċekknuh iħassruh, ifaqqruh, billi iwarrbu minnu 1-kliem-ġawhar malt, - u jdaħħlu l-kliem xaqquf ta'ilsna oħra.

U bosta aktar qawwijin idoqqu fwidnejna 1-kel- miet tal-filosofu qaddis ta'Tagaste, għaliex, fil-waqt li, bħal ma jidher minbejn kelma u oħra, il-flien fi maqdar u ddieħek bil-puniku kien aktarx barrani, u ġieb ruħu kifġieb, għaliex ma kienx jifhem il-lsien kartaġiniż--u danjista' jna.jqaslu mill-ħtija; —lill-maltin li jmaqdru u jitfgħu taħt riġlejhom il-lsien ta' missiri- jiethom, ma hemm xejn x ijnaqqsilhom id-dnub, u ċ- ċanfira ta'Wistin— 1-afffikan qalbier.i — tistħoqqilhom kollha kemm hi.

Għidna fuq"inaqqaslu mill-ħtija", inaqqaslu, iva; iżda jneħħihielu għal kollox le;għaliex 1-ebda barrani, imqar jekk ogħla minn dawk tal-pajjiż u ogħna minn- hom u għandu Isien isbaħ minn tagħhom, ma jista' qatt ifcollu 1-jedd imaqdar u jiddieħek b'dak li mhux tiegħu; bosta iżjed, meta hu majafx sewwa x'qiegħed iżeblaħ: u għalhekk lill-barrani lijġib ruħu b'dan il- mod joqogħdulu tajjeb il-kelmiet ta'Ugo Foscolo "ma għandux mistħija".

Fil-Għadd ta' Settembru 1933ta'dnn il rw; semme3na liU-kittieba Caleara u Sanvisente. GħidnV li a 1-1760 il-Gżira ta'Lampedusa kienet taħt il-ħsieb tal Kavalier Du Bocage. Iżda danma hux minnfi. Minn kitba 1 iħVia V minn idejna, sibna, li dil-Gżira ġiet m tluqa fideifnJ B cage bosta snin qabel 1-1760. mqa ticlejn Du Bo-

• °u ,^ocaS kien ,wieħed mill-Balliji tal-Ordni Barra minn hekk, hawn Malta kien jidher ukoll għal Franza ma' -Ordm bħala Ministru (Ambaxxatur) tar-Re Franċiż Dana 1-Balhju jissemma ħafna ħġrajjietna fi żmien il-'Ftehima 1 Kbira" li1-irsieraTorok kienu għamln f'Malta fl-1749 Fost dawn 1-irsiera kien henim ukoll irndaħħal il-Baxa ta'Rodi Mustafà. Meta nkixef il-ftehim ta'bejn 1-irsiera, dal-Baxà kien joqgħod f'Balzunetta, f'dar bil-ġnien qrib S. Kalċedonju, imsejħa *tan-Naplitan.* L'hemm ukoll kien joqgħod bid-dar il-Balliju Du Bocage. Iżda nħallu lill-Baxa ta' Rodi u 1-irsiera tal-"Ftehima 1-Kbira", billi wieħed jista'jsib x'sar minnhom fil-ġrajjiet tagħna miktuba, u nerġgħu għal Lampedusa.

Minn kitba liġiet f'idejna, insibu, liLampedusa fl-1737 kienet ilha s-snin taħt il-ħsieb tal-Balliju Du Bocage. Tgħid mela, minn fejn ħolquha dikil-ħrafa tal-1760?... Iżda, il- ħelwa u s-sabiħa ta'dina 1-qlajja, tinsab f'dan li sa ngħidu Waqt liCalcara u Sanvisente jgħidu liLampedusa ġiet mit- luqa fl-1760 f'idejn D uBocage, dana 1-Balliju, tiż-żmien im- semmi (1760), k'ien ilu litelaq għad-dinja 1-oħra erba' snin! Du Bocage miet hawn Malta fil-5 ta'Marzu 1756. Ġie midfun f'San Ġwann, fil-Kappella ta'SanPawl. U danligħedna jidher mill-kitba liheinm imnaqqxa fl-irħama ta' fuq qabru.

Sewwa sewmeta Lampedusa waqgħet f'idejn Du Bocage, ma sibniex. Anqas manafu meta l-Eremit Klawdjurega mar Lampedusa, wara li fl-1707 kieu warrab minn hemm. Biss nafu, li,għall-ħabta ta'1-1711, beda jmur wieħed MalU f'Lampeclusa. Dan kien jaħdem fir-raba tahemm u jbiegB 1-egħlejjel litagħtih 1-art uħwejjeġoħra lil dawk.'^H^ li jersqu lejn dikil-Gżira. B'hekk kien igħix huu jgħajjex lil niesu likellu hawn Malta. Dan kienjwmu Ganp»wl Samrnut, Ganpawl fiż-żmien 1. joq* df kien jagħmilha wkoll ta'Sagristan fil-Kmsja tahemm

Fiż-żmien liqegħdin insemmu, bfialma jaf Malta kienet tiġlieda limataqta' xejn mal-Misiloun. Meia.